

4. Підпригора О.А. Римська цивілістика і кодифікація цивільного законодавства України // II Наук.-практ. конф., присв. пам'яті проф. К.Г. Федорова: Зб. ст. – Запоріжжя: ЗДУ, 1997.
5. Цивільне право: Підруч. для студ. юрид. вузів та фак. Ч. I. – К.: Вентурі, 1997.
6. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одиссей, 2006.
7. Загурский Л.К. Элементарный учебник римского права. Особ. часть. Кн. 1. Учение о владении и вещных правах. – К., 1900.
8. Германское право. Ч. I. Гражданское уложение. – М., 1996.
9. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Істина, 2007.

УДК 347.457

О. С. Красільнікова

УГОДИ РЕПО ЯК НЕТРАДИЦІЙНИЙ СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Законодавець традиційно залишає відкритим перелік способів забезпечення виконання зобов'язань. Однак, крім відомих з часів римського права, інших зобов'язань ні теорія, ані практика однозначно визначити не можуть.

До кола норм, що встановлюють додаткові способи забезпечення зобов'язань, «можуть бути віднесені положення: про субсидіарну відповідальність учасників повного товариства, а також повних товаришів у товаристві на вірі по зобов'язаннях товариства; власника – по зобов'язаннях казенного підприємства або установи; про право кредитора, що виконав правочин, у разі ухиляння іншої сторони від його нотаріального посвідчення, вимагати визнання його дійсним; про право кредитора вимагати реєстрації правочину в разі ухилення іншої сторони від його реєстрації» [1, с. 481] та деякі інші.

Авторами відзначалася можливість забезпечувати зобов'язання акредитивом, інкасо, авансовим платежем, факторингом, умовним продажем, правом зарахування і т. ін. [2, с. 23; 3, с. 73.]

Вельми часто в українській договірній практиці як засіб забезпечення виконання зобов'язань використовується так звана угода репо – це фінансова операція, за якою одна сторона продає цінні папери іншій стороні й одночасно бере на себе зобов'язання викупити їх у визначений день або на вимогу іншої сторони [4, с. 21]. Хоча, слід зазначити, що не всі дослідники згодні із зарахуванням угод репо до засобів забезпечення зобов'язань, вважаючи такі угоди все ж таки заходами оперативного впливу [5, с. 54].

Суть даної угоди полягає в такому. Зобов'язанню на зворотну купівлю відповідає зобов'язання на зворотний продаж, яке бере на себе інша сторона. Причому зворотна купівля цінних паперів здійснюється за ціною, яка відрізняється від ціни первинного продажу. Різниця між цінами і є доходом, який повинна отримати сторона, що виступила покупцем цінних паперів (продавцем грошових коштів) у першій частині репо.

Відповідно до постанови НБУ «Про затвердження Положення про підтримку Національним банком України ліквідності банківської системи через операції РЕПО купівлі-продажу державних цінних паперів» від 26.12.96 р.: угода репо – це угода з продажу/купівлі цінних паперів із зобов'язанням подальшого викупу (продажу) через певний строк за попередньо обумовленою ціною.

Отже, угода репо передбачає, що одна сторона продає іншій стороні пакет цінних паперів певної вартості із зобов'язанням зворотного викупу за попередньо обумовленою ціною.

Угоди про купівлю/продаж цінних паперів і подальший обов'язковий продаж/купівлю за ціною, визначеною на момент купівлі/продажу, називаються також угодами про зворотну купівлю/продаж.

Операції репо на ринку державних цінних паперів проводяться на основі типових договорів, укладених між НБУ і первинними дилерами. Первинними дилерами визнаються комерційні банки, з якими НБУ уклав генеральну угоду (договір) і які мають встановлені ліміти на операції з державними цінними паперами.

Правова форма проведення операції репо полягає в тому, що виконання її досягається шляхом виконання двох угод купівлі-продажу, під час яких право власності на папери по черзі переходить від однієї сторони до іншої. За своєю юридичною природою договір між НБУ і первинними дилерами – це особливий вид договору про забезпечувальне право власності, в якому боржник передає право власності на цінний папір в забезпечення виконання зустрічного грошового зобов'язання перед кредитором.

Залежно від того, що НБУ продає, у першій частині угод виділяють «пряме» і «зворотне» репо. За необхідності підвищення ліквідності банківської системи України НБУ проводить операції «прямого репо», що передбачає викуп належних банку облігацій з умовою обов'язкового зворотного викупу облігацій банком-власником. У разі надлишкової ліквідності НБУ продає банкам облігації із свого портфеля на умовах «зворотного репо» з обов'язком викупу в банків цих облігацій у визначені строки і за визначеною ціною. Операції «зворотного репо» за своєю суттю виступають аналогами депозитних операцій, їхня мета – вилучення надлишкової ліквідності (тобто грошової маси) з ринку та з банківської системи. Тому цю операцію слід застосовувати НБУ у випадках саме надлишку грошових коштів на ринку, а не створювати банкам-первинним дилерам можливість постійного отримання безризикового доходу [6, с. 32].

Прийнято виділяти так звані «істинні репо» і «репо типу продажу – зворотної купівлі» [7, с. 3]. На відміну від «репо типу продажу – зворотної купівлі», «істинні репо» вчиняються сторонами тільки за наявності генеральної угоди між ними про здійснення угод репо. Така угода повинна чітко визначати права, відповідальність сторін і порядок розрахунків між ними за угодами. Як правило, в «істинному репо» явно виділяється процентний дохід за угодою на відміну від «репо типу продажу – зворотної купівлі», в яких дохід визначається побічно як різниця між ціною купівлі та ціною продажу з урахуванням проміжних купонних платежів.

«Істинні репо» можуть охоплювати як угоди з поставкою цінних паперів, так і угоди без їх поставки, які звичайно називаються репо «у свого депозитарія».

Операції на ринку репо-кредитування здійснюються НБУ як на підставі прямої домовленості з банками, так і проведенням тендеру заявок банків на участь в репо-угодах.

В Україні передбачено такі види угод репо:

– нічне репо – передбачає строк дії один день, фіксовану процентну ставку на весь строк дії договору;

– відкрите репо – передбачає нефіксований строк дії, кожна із сторін може повідомити контрагента про закриття репо, перерахування процентної ставки відповідно до умов договору на день закриття договору;

– строкове репо – передбачає фіксований строк і процентну ставку договору [5, с. 21].

На період дії договору репо-кредитування облігації блокуються на депозитний рахунок покупця облігацій. Ціна угоди «пряме репо» визначається з урахуванням дохідності, визначеної за середньозваженою ціною первинного аукціону, облігації якого служать предметом застави. Ціна угоди «зворотного репо» визначається договором. При укладенні репо-угоди в НБУ відкривається маржинальний рахунок, на який банк-контрагент перераховує гарантійний внесок у розмірі різниці між ціною, розрахованою па підставі дохідності первинного аукціону, і ціною, розрахованою на підставі «ринкової оцінки» рівня дохідності. У разі «значного зниження цін на цінні напери, за якими укладено договір репо-кредитування», внесок на маржинальному рахунку повинен бути відповідно збільшений. У разі відмови продавця від зворотного викупу облігації переходять у власність кредитора [6, с. 33].

Останнім часом не тільки на ринку цінних паперів, а й на товарному ринку поширені угоди продажу із зобов'язанням (правом) зворотного викупу переданого майна за попередньо обумовленою ціною і в попередньо обумовлений строк [5, с. 22]. При цьому така комбінація угод, як правило, застосовується як нетрадиційний спосіб забезпечення виконання зобов'язання, за якими кредитор має за мету придбання права власності на майно боржника до виконання ним взятих на себе зобов'язань.

Угоди продажу із зобов'язанням (правом) зворотного викупу в багатьох випадках дають кредиторowi значно більше гарантій виконання його контрагентом своїх договірних зобов'язань, ніж інші види забезпечення (застава, неустойка, порука тощо). Зокрема, у разі невиконання або неналежного виконання контрагентом умов договору кредитор звільнений від дотримання довгострокових процедур, необхідних при поверненні стягнення на заставлене майно, від «очікування своєї черги» при недостачі грошових коштів у боржника або його поручителя та інших умовностей, які багато в чому не відповідають інтересам постраждалої особи.

У літературі зверталась увага на виникнення певних труднощів при укладенні угод типу репо, які виникають у ситуації, коли законодавством передбачена обов'язкова реєстрація угод, наприклад, якщо предметом договору висту-

пає земельна ділянка або інше нерухоме майно [8, с. 15]. Відповідно до Інструкції про порядок державної реєстрації права власності на об'єкти, що знаходяться у власності юридичних і фізичних осіб, затвердженої наказом Держкомархітектури від 09.06.1998 р. № 121, учасниками відносин, які виникають при державній реєстрації прав на нерухоме майно і угод з ним, є власники нерухомого майна та володільці інших прав на нього, які підлягають державній реєстрації, з одного боку, і органи, що здійснюють державну реєстрацію прав, – з іншого.

Проте на момент укладення договору «прямої» реалізації нерухоме майно ще не належить кредиторів. Тому одночасна реєстрація договорів «прямої» та «зворотної» реалізації неможлива.

Згідно зі ст. 48 ЦК України недотримання вимог про державну реєстрацію угоди тягне за собою її недійсність.

Розрив у часі між реєстрацією договорів «прямої» і «зворотної» реалізації нерухомого майна фактично означає залежність виконання попередніх домовленостей від доброї волі однієї із сторін і є свідченням прояву особливої довіри з боку іншої особи, що зовсім не завжди гарантує захист інтересів цієї сторони як фідуціанта.

У зв'язку з цим обґрунтованою є думка фахівців, які рекомендують у разі, коли предметом угод репо є нерухоме майно або інше майно, яке вимагає державної реєстрації, сторонам до державної реєстрації договору «прямої» реалізації предмета угоди укладати договір «зворотної» реалізації в простій письмовій формі (без державної реєстрації). У подальшому в разі ухилення однієї із сторін від участі в державній реєстрації договору «зворотної» реалізації суд матиме право на вимогу іншої сторони винести рішення про реєстрацію такої угоди відповідно до п. 1.7 Інструкції про порядок державної реєстрації права власності на об'єкти, що знаходяться у власності юридичних і фізичних осіб.

Самі по собі описані операції можна віднести до операцій, не передбачених законом, але що не суперечать їм. Операції репо дозволяють одночасно видати кредит і отримати забезпечення в його покриття. Тому ці операції не можна використовувати як засіб забезпечення самостійного кредитного договору, коли в результаті в боржника, крім зобов'язання з повернення кредиту, виникає і зобов'язання зворотного викупу. У таких випадках операція репо набуває удаваного характеру і прикриває операцію застави [9, с. 54].

Література

1. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – М.: Статут, 2001.
2. Хаметов Р., Миронова О. Обеспечение исполнения обязательств: договорные способы // Российская юстиция. – 1996. – № 5.
3. Белов А.П. Международное предпринимательское право. – М.: Юстицинформ, 2001.
4. Гражданское право: Учебник: В 2 т. Т. II, полут. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. Е.А. Суханов. – М.: БЕК, 2003.
5. Майданик Р.А. Угоди РЕПО // Господарське право. – 2002. – № 2. – С. 19-22.
6. Кузнецов М., Нифанов Н., Леонова Е. Операции РЕПО как механизм управления ликвидностью // Рынок ценных бумаг. – 1997. – № 21. – С. 30-36.

7. Авилов А. Сделки РЕПО. Что понимается под сделкой РЕПО // Юрист. – 1998. – № 19. – С. 2-7.
8. Авалиади В. Операции репо: международные стандарты и российские особенности // Рынок ценных бумаг. – 1997. – № 2. – С. 14-18.
9. Гражданское право: Учебник: В 2 т. Т. II, полут. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. Е.А. Суханов. – М.: БЕК, 2003.

УДК 351.778.31

А. В. Кіча

СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ДОГОВОРУ ПИТНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ

Вода, будучи особливим природним, фізіологічним і виробничим чинником у життєдіяльності людей, зумовлює необхідність існування спеціальних правил користування водою. Саме тому відносини з водопостачання регулюються великим числом спеціальних правових актів, що визначають порядок розрахунків, ціноутворення і тарифного регулювання, що встановлює структуру договірних відносин у галузі водопостачання, відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Під водопостачанням розуміють сукупність заходів із забезпечення водою різних споживачів. Комплекс інженерних споруд, що здійснюють завдання водопостачання, називається системою водопостачання, чи водопроводом. Всі сучасні системи водопостачання населених пунктів є централізованими, кожна з яких забезпечує водою велику групу споживачів.

Статті 19-24 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року присвячені регулюванню договору водопостачання.

Сторонами цього договору виступають водопостачальна організація та споживач, чи інша особа, до обов'язків якої належить надання споживачам послуг з питного водопостачання та водовідведення.

Підприємство питного водопостачання – суб'єкт господарювання, що здійснює експлуатацію об'єктів централізованого питного водопостачання, забезпечує населення питною водою за допомогою пунктів розливу (в тому числі пересувних), застосування установок (пристроїв) підготовки питної води та виробництва фасованої питної води.

Стороною в договорі водопостачання, що отримує послуги водопостачання, можуть бути різні за своїм статусом особи. Їх можна поділити на дві групи. По-перше, підприємства, установи, організації, що безпосередньо користуються централізованим питним водопостачанням, та власники будинків, що перебувають у приватній власності. По-друге, підприємства, установи або організації, у повному господарському віданні або оперативному управлінні яких перебуває житловий фонд і до обов'язків яких належить надання споживачам послуг з питного водопостачання та водовідведення; об'єднання співвласників багатоквартирних будинків та інші об'єднання власників житла, яким передано право